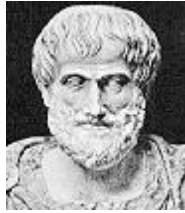

*Dětství a jeho znovuprožívání v průběhu duševní nemoci
Infantilismus neurotiků*

ADAMEC JIŘÍ
FILOSOFICKÝ SEMINÁŘ
KATEDRA TEORIE

**DĚTSTVÍ A JEHO
ZNOVUPROŽÍVÁNÍ V PRŮBĚHU
DUŠEVNÍ NEMOCI
(INFANTILISMUS NEUROTİKŮ)**

Jiří Adamec

*Vydáno v rámci „Dnů duševního zdraví ve Vsetíně“,
konaných 11. 9. – 22. 9. 2017*

Brno / Vsetín 2017

**DĚTSTVÍ A JEHO
ZNOVUPROŽÍVÁNÍ V PRŮBĚHU
DUŠEVNÍ NEMOCI
(INFANTILISMUS NEUROTİKŮ)**

Jiří Adamec

Brno 2017

*Dětství a jeho znovuprožívání v průběhu duševní nemoci
Infantilismus neurotiků*

© Adamec Jiří
Filosofický seminář – katedra teorie
ISBN 978-80-87234-69-3

*Vydání této publikace bylo financováno ze soukromých rezerv:
Adamec Jiří - Filosofický seminář - Katedra teorie, ul. Poříčí 5, 60200 Brno,
www.psychostudium.cz*

*Za normálních okolností je dětství prostorem, kam se
člověk může bezpečně vracet a nabírat sílu pro
komplikovaný život v dospělosti.*

Ú V O D

Dětství je životní prostor. Jeho rozpínavost zasahuje do každého záhybu naší individuální pouti, od narození po stáří. Dětství je nesmlouvavě předurčovatelem naší budoucnosti. Dospělost a stáří představují dětství v jeho rozvinuté podobě. „Přílišná dospělost“ potlačuje nespokojenost s průběhem dětství. „Spěch do dospělosti“ je latentní hrozbou „pomsty“ za nespokojenost s průběhem dětství. Zapomenutost nebo záměrné vyhýbání se vzpomínkám na dětství, ochuzuje citový život člověka nevýhodou ztráty jednoho životního prostoru.

„Vliv z dětství se projevuje již v počáteční situaci tvorby neurozy tím, že rozhodujícím způsobem spoluurčuje, kdy a na kterém místě jednotlivec selže ve zvládnutí reálných životních problémů.“ (Viz, Sigmund Freud, Spisy, sv. XII., str. 61)

*Jiří Adamec
červenec / srpen 2017*

§1. VÝVOJOVÁ PSYCHOLOGIE

Vystihnout objektivní a vždy platný rámec duševního vývoje člověka je v samé podstatě tématu nemožné. Biogenní markery se zdají být nesmlouvavě jisté. Anatomicko fyziologický vývoj CNS a dalších jeho součástí tomu napomáhají. Vývojová anatomie (nipoanatomie), srovnávací antropologie se rovněž zdají být postavené na ryze exaktně vědeckých základech. Do jejich jistot však „vráží“ individuální, genetické a kulturní odlišnosti. Přesto je vývojová psychologie komplexním oborem s výsadním právem na pozornost, kterou je nutné jí věnovat v naprosté většině konkrétní práce s klientem. My se však zaměříme výhradně jen na tu její část, kterou budeme moci přispět do tématu, jež zní v názvu tohoto pojednání.

Jedním z faktorů duševního vývoje je předně to, že se musí nejdříve uspořádat neuro - fyziologické markery v rámci ontogeneze, aby vůbec mohl nastat proces fungování psychiky. Prosté motorické reakce v samé podstatě ještě nepředstavují psychické funkce. Těmi je teprve komplex fixovaných odpovědí na danou realitu, za spolupůsobení vědomě pociťovaných prožitků a s nimi rovněž utvářených motivů chování.

Již v této fázi vývoje evokovaných odpovědí, které zakládají individuální rozměr k utváření prosté, každodenní zkušenosti se světem svého okolí, lze sledovat mnohdy pro „zakládání konfliktů“ a popřípadě jejich frustračních znaků, v rámci dětské psychopatologie, směřování k hlubší podobě takové újmy, která si bude napříště vynucovat svoji pozornost v nejrůznějších modifikacích. Jsou to vždy takové znaky, jimiž subjekt něco přemáhá, např. obtížné sání mléka, nebo spánek heroicky vytrvalým pláčem, dále něčeho se jednostranně dožaduje (přesílená fixace, např. mechanické hry, jejíž obsah je vůči věkové skupině neúměrný), popřípadě oblast očekávaných projevů zcela absentuje (emoční odpovědi). Z takto raně nabízených a udržovaných in-

dispozic, se jejich obsahy konfrontují zejm. se dvěma oblastmi subjektivity: *pudovou* a *racionální*, mezi nimiž osciluje emotivita. Pudová subjektivita představuje (zahrnuje) „*libido*“; racionální subjektivita zahrnuje „*morální soud*“ (vědomí o vůli a zájmu). Zredukováno – lze říci, že vývoj člověka vždy směřoval *od pudové závislosti směrem k inteligenci*. (Jednou z otázek zde může být, zda se inteligence ještě vyvíjí a má nějakou budoucnost?) Nás ovšem více zajímá předně to, že deprivace a frustrační vzorce v raném vývoji jsou mezi pudovou závislostí a inteligencí konkrétně specifickými zastávkami. Symptomové jednání dětských klientů (pacientů) nám prokazatelně odhaluje kde, v jaké fázi vývoje a přibližném věku tyto založené konflikty vznikly. Čím více jsou pudové, tím ranější věk svého založení prozrazují; čím více jsou „ředěné“ intelektem, tím více se od pudové fáze vývoje vzdalují. Například u poruch příjmu potravy nejčastěji sledujeme cestu k narušení, které má přímou souvislost s oralitou (od narození do přibližně konce jednoho roku dítěte); dále u většiny obsedantně-kompulsivních poruch je to období anální a u většiny bipolárních poruch zase období falické. To jsou tedy dnes již běžně známé symptomatologie psychických obtíží, nejbliže vázané k některé z pudových oblastí raného vývoje člověka.

Oblast intelektu a na něj napojené symptomy, vázané k ranému vývoji, zejména od tří let (do 10/11 let), zastupuje „oidipický komplex“. Jeho modifikace je specificky (individuálně) výceznačná a nejednou zahrnuje manifestaci předstírání, demonstrování chování (jednání) – tedy hysterii, jejíž nedílnou součástí je sublimace (přijímání náhradních, společensky, kulturně, kariéerně podmíněných činností) a úporné ohlídání viditelnosti motivů, z nichž, jako ze založených konfliktů, pochází. Dítě se, jednodušeji řečeno, učí zacházet s vnitřními pohnutkami, jejich skrýváním a nahrazováním, přeskupováním. Do toho mu samo-

zřejmě vstupuje celá škála nevědomých, zejm. pocitových témat (rozpojení) s nimiž si tam, kde jsou fragmentárně přiváděny k vědomí (zvědomovány), reálně neví poradit. Konečně tento moment vlastní psychiky, bude nuceno zvládat po celý další zbytek života.

Je tedy z uvedeného patrné, že psychoanalýsou uplatňovaný přístup k řešení duševních poruch lze účinně nabízet teprve tam, kde se „vědomé“ a „nevědomé“ vzájemně vyhranilo, kde asociční proces, podporovaný dynamikou abstrakce a imaginativního dotváření, kombinují „realitu“ v čím dál, tím víc pouhý systém individuačních obran, a kdy se, jako např. ve schizofrenii, „reality“ později někteří klienti (pacienti) vzdávají úplně a utkví pouze v sobě samých. Otázkou pak zůstává, zda např. učení o nejranějších traumatech (také viz níže), jak o nich pojednávala Melanie Klein, může prostá psychoanalýsa vůbec obsáhnout; zda tedy traumata jako: porod, sání mléka, nevhodné zacházení s novorozencem, atd., nespádají přeci jen do kontextu a celkové kompetence s neonatální neurologií. Budeme se zde více přiklánět přesvědčení, že všechno, co by bylo lze před dosažením věku tří let interpretovat z psychoanalytických závěrů, lze respektovat s tou výhradou, že pro jeho potvrzení bude nutné nejprve vyloučit všechny biogenní koreláty a jejich možnou neurofysiologickou (psycho) patologii.

§2. PRVOTNÍ VZPOMÍNKY NA DĚTSTVÍ

Možnost reflektovat vědomě vlastní vzpomínky z dětství, přichází v plném subjektivním zaměření teprve tehdy, jakmile si člověk je schopen zpřístupnit o své vůli základní časovou osu ve všech třech horizontech, tedy: minulost, přítomnost a budoucnost. Prvotní kontakty se „svou vlastní historií“ zažíváme v rozmezí přibližně 9 až 12 let. V této době se dostavuje rovněž zásadně kritický náhled na chování lidí v naší blízkosti, neboť se

postupně otevírá také možnost, dávat do jedné souvislosti i časově vzdálenější události a přistupovat k nim z pozice logicky utřídovaných (vyvozovaných) argumentů. Prostou a mnohdy jen náhodnou asociaci vzpomínkových spojů tak v této věkové skupině a dál už napořád střídá spekulativní rozum, hledající morální zásady a jejich filosofická či osobně zkušenostní kritéria. Zásadní novum v této souvislosti přichází s kritickým pohledem na vlastní rodiče a morální sebereflexi; také mohutná kritika latentně rozpoznávaného chování lidí ve vlastním okolí, ocitajících se na hraně morálnosti, jako takové.

Uvedené faktory jsou důležité zejména pro naši znalost pozadí mnohých psychických rozpoložení, jimiž děti a raně dospívající v této a bezprostředně následující věkové skupině prochází. Jsou to např.: nekonečné rozlady, pocity stísněnosti, lítostivost, vztek a verbální bojovnost, aktivní licitování, opoziční vzdorovitost, nadměrná touha po jinakosti, negativismus, nápadná sexualizace a potřeba experimentů, aj. Toto vše je výsledkem jen pozvolna utvářeného chápání vlastní existence, souvislé se svou vlastní minulostí a na ní napojenou zkušenost, od níž okolí očekává, zejména, dodržování pravidel. Vzpomínky člověka izolují (pozitivně nebo negativně) do vlastního světa pocitů, neboť vedle založených konfliktů tyto představují vědomím dosažitelnou recepci minulosti na přítomnost. Tento spor o to, co je v rámci individuální existence důležitější, štěpí vědomí mladého člověka poprvé na dvě evidované reality: obraz o sobě samém a popíranou (nebo přinejmenším do opozice stavěnou) skutečnost, tuto nejpřítomněji se vnucující oblast nároků a realizaci potřeb. Evidence rozdílu reality mezi vzpomínkami a přítomností, zachovává jinak zdravé jádro k dalšímu, optimálnímu sebevývoji. Naopak důraz dávaný na potřebu *vzpomínky provazovat přítomností*, zakládá konflikt nejčastěji demonstrující prvotní znaky infantilismu, tedy doposud nezpracovaného sebe-vyvážení z předcho-

zích dětských let. Je-li k tomu latentní podpora přístupem okolí, zůstává tato potřeba celoživotně fixována.

§3. ŠTĚPENÉ VĚDOMÍ A KRYCÍ VZPOMÍNKY

Oba momenty, kdy si člověk začíná uvědomovat svou vlastní historii v osobně biografických souvislostech, tak eviduje rovněž vzpomínkový materiál, který mu způsobuje s tím spojené emoční zátěže. Mohou to být např. vtištěné obrazy úmrtí členů rodiny, vyhrocená hádka rodičů, vlastní újma pocházející z dlouhodobého pobytu v nemocnici, účast při autohavárii, atp. Doposud zcela přesně neznáme neurofysiologický „mechanismus“ vytěšňování traumatických vzpomínek (událostí), stejně jako jejich nahrazování „vzpomínkami“, které odkazují na neexistující události, nebo alespoň na fragmenty, kterými dramatické události z nějaké části doplňují, nahrazují, falsifikují, „rekonstruují“. Ta část vědomí, která by měla trpět přímou vzpomínkou na traumatickou událost je odsunuta, nebo přesílena tzv. krycí vzpomínkou. O co tu tedy běží se pokusím nastínit podle psychoanalytického modelu, který zavedl Sigmund Freud.

Při běžném vzpomínání, nebo rozvzpomínání má člověk pod kontrolou „obrazy“, kterými se chce zabývat. Patologie procesu vzpomínání (rozvzpomínání) však na sebe strhává asociální proud neuspořádané tříště pozornosti k detailům, které se zejména pocitově jeví být všechny stejně významné. Tím zaniká onen „jeden“ nejdůležitější moment vzpomínky, zejména její traumatická část a význam. Naopak, všechno jiné se ve vzpomínkách „jeví být natolik důležité“, že onen původní zážitek činí „bezvýznamným“. Dostáváme se tak k otázce, a sice: do jaké míry a zda vůbec lze systém obranných, krycích vzpomínek, interpretovat neurofysiologicky, což bylo naznačeno již výše, a za druhé: v jakých souvislostech potom, zbývá-li, můžeme tyto vzpomínky interpretovat psychologicky?

Ani v jednom případě žádné z těchto východisek nepřevládá. Obě spolupracují na ose: *fronto – temporálně – hypothalamo – asociačního kortexu* (za nemalého přispění a korekce *amygdaly*) a jejich opěrnými sloupy jsou do paměti vtištěné komplexy událostí na jedné straně a emoční rozhraní s nímž se konfrontují na straně druhé. Zejména v dospělosti si pacienti uvědomují fragmenty založených konfliktů z emočně sycených vzpomínek z dětství. Druhým pramenem krycích vzpomínek neurotiků jsou jejich sny (viz kap. níže), jejichž „odštěpky“ zaplňují vytěsněná místa v bdělém stavu a dotváří zdánlivost ucelenosti řetězce vzpomínek na průběh osobní minulosti.

Z uvedeného pro naše téma plyne, že se ukazuje, jak původně štěpené vědomí na „jáský princip“ a „princip slasti“ (mezi nimiž stojí „princip reality“) v psychoanalýze, postupně zasahuje všude tam, kde je vědomí schopné evidence *pro sebe* dosažitelné reality. Zda jsou potom v rámci traumatických zážitků krycí vzpomínky záplatou pouze u těchto, do patologie vedoucích fenoménů, nebo se dají vysledovat i v rámci duševně zdravého „vědomí“, je prozatím otázkou. Dá se však předpokládat, že ano, neboť u každého člověka můžeme zaznamenat jistou potřebu „sebeidealizace“. Pakliže touto „sebeidealizací“ chápeme záměrnou deformaci vlastního obrazu do pozitivnějších kontur, než jaká je skutečnost, strhává tato „sebeidealizace“ na sebe pozornost také ze strany starších obrazů o sobě samém. Tyto „obrazy“ nemusí být celé. Nejčastěji představují opět pouze fragmenty. Jejich rozhraní je někdy pozitivní, někdy negativní. V pozitivním rozhraní se chválíme a vynášíme na světlo všelijak deformované „plusy“, aby bylo dosaženo účelu; v negativním rozhraní máme my, nebo spolu s námi naše okolí strpět domělé újmy, vyvolávající soucit.

V tomto smyslu, ať se jedná o neurózu nebo o zdravé vědomí, v obou případech je zřejmé, že vedle vždy jistého, dynamicky

přítomného rozdílu vzpomínek z dětství (obrazy jako krycí vzpomínky a skutečné zážitky), naši každodenní realitu vyplňuje také sklon k sebestřednosti, či v rámci psychopatologie, sklon k narcismu. Výrazná diferenciacie *štěpeného vědomí* a *krycích vzpomínek* (a s tím i tzv. „*štěpeného Já*“) je tak vlastním centrem našeho tématu, jestliže v prostém psychoanalytickém rozhovoru máme mít možnost účinného záchytu původních, založených konfliktů.

§4. VZPOMÍNKY Z DĚTSTVÍ A SEBEREFLEXE

Nalézt po sobě přesně jdoucí schéma postupu (*založený konflikt, krycí vzpomínky, štěpené vědomí, sebereflexe, symptom...*) a trvat na takovém pořadí či uspořádání, by pro tento spis znamenalo nutnost jeho rozvinutí v rámci experimentů s dlouhodobým výhledem. Budeme se tedy s tímto pořadím muset spokojit, alespoň, co by s hypotésou. Konečně pokud jsou mi známy publikace na podobná témata, tak jejich řazení jednotlivých kapitol pojednání, se ani nesnaží danou problematikou zabývat. Prostě a jednoduše popisují jejich autoři svůj úhel pohledu tak, jakoby pořadí jednotlivých témat byla samozřejmá.

Oblast „sebereflexe“ nutně zahrnuje věkem podmíněné stupně svého výskytu. To nás bezpečně vede k otázce, zda například do tzv. sebereflexe můžeme zahrnovat autoerotická období, nebo dokonce období ještě ranějších fází vývoje člověka. Úzká spojitost těchto psychoanalýsou interpretovaných „sebereflexí“ s fyziologicky-pudovými silami patrně vždy bude klást pochybnost už jen o vhodnosti použití vlastního slova: „sebereflexe“. Nejužší spojení v tomto smyslu nabízí *Melanie Klein*, která do celkového konceptu raně vývojové psychologie uvádí kojení (sání mléka), jako predispozičně schizoidní období, v němž mají možnost (predispozičně) někteří jedinci uvíznout a dalším vývojem jej fixovat, nebo jiní později na souhrn podnětů „znovuobjevit“

(navázat) a manifestovat v nějakém druhu psychopatologického nastavení, či naopak překonat, uzavřít a dále se k němu již nevracet. Termínem „*schizoidní pozice*“ máme zde, společně s Melanií Klein na mysli fakt o universálním štěpení vědomí na tzv. „*dobrý prs*“ a „*špatný prs*“, touto zúženou fixací na potřeby „*projekce*“ a „*introjekce*“ s vyloučením potřeby do prožívané situace zahrnovat širší oblast světa svého okolí.

Dětská sebereflexe se ubírá čistě jedním směrem. Je to *zájem o prosazení ega*. Dospělý vlastní sebereflexi podporuje spekulací. Ta se projeví např. výčitkou: „Proč právě Já?!“ nebo „Co si to ti druzí ke mně dovolují?!“ Dětské ego je vyživováno vůlí a touhou po poznání, ego dospělého hledáním pochopení, intersubjektivním propojením na rovině individuálních a sociálních vztahů. Dětská sebereflexe přirozeně podporuje rozvoj individualnosti; sebereflexe dospělého podporuje personální vzájemnost, altruismus. Změnou duševního stavu, neurózou, dochází k přirozenému zájmu o porovnání původních egoistických zájmů se zájmy a nároky altruismu v dospělosti. Z těchto důvodů se mnozí neurotici nechávají slyšet stran toho, jak se cítí v nevýhodách, když jim jejich obraz z dětství ukazuje bezkonfliktní jednoduchost egoismu, za kterou (který) nenesli žádnou odpovědnost a když, tak jen do momentu dočasné výčitky rodče. Dalo by se říci, že pro nás z tohoto zjištění plyne následující poznatek: *Neurósa (subjektivně prožívaný neklid) obsahuje jako významný podíl lítost nad tím, že se původní dětská bezstarostnost stala pouhou vzpomínkou na vlastní minulost a současnost nenabízí jiné řešení nastalých výzev, než-li je její přijetí v odpovědnosti, oproštěné od „nevýhodné“ pocitové melancholie, vázané na tyto vzpomínky*. Touha, tyto vzpomínky udržet, podněcuje paradox.

V různých fázích vývoje neurotických symptomů se dospělý pacient nakonec zdráhá podstupovat stále opakování těchto vzpomínek a tak si vytvoří zásadní obrannou pozici, domáháním

se změny životního stylu, což je draze placeno úsilím dosažené výsledky udržet v potřebné podnětové intenzitě, jejímž původním záměrem bylo pouze nevpustit do vědomí: buďto založený konflikt, nebo jen výše zmíněný, evidovaný poměr mezi minulostí a přítomností.

Pro neurotika je sebereflexe namáhavou součástí jeho duševního stavu. Spontánně odbržděný asociační proces neustále burcuje novými a novými spoji. Hledání odpovědí na svoji neutěšenou duševní situaci, na kterou z hlediska její evidence ještě stačí, nabízí nekonečnou řadu nespokojeností, které střídá jen dočasné vylepšení nálady. Jak podtrhuje Sigmund Freud: *neurotik (hysteric), trpí reminiscencemi*. Je to jeden z důvodů, pro který nejen tradiční psychoanalýza, ale i moderní psychologie jako preventivní opatření vidí v prosté *komunikaci* v návaznosti na vzpomínky z dětství, *díky níž* může být zabraňováno nebezpečí tzv. přesmyku do deprese. Ovšem i zde jsou možné výhrady.

Všechny výše uvedené psychické jevy (stavy), probíhají individuálně – intimně a jejich obsahem, stejně jako vnějším projevem jsou vysoce specifické zvláštnosti, určující hloubku, rozsah a intenzitu toho, co je na chování pacienta vidět, také jako vlastní míra duševní zátěže, nebo dokonce podmínky, splňující diagnostická kritéria, pro její objektivní stanovení.

Na tomto místě budiž zdůrazněno, že v běžné populaci žije nemalý počet jedinců, kteří se pro svoji minulost, prožitou v době dětství a dospívání trápí; prochází díky tomu i delšími vlnami osobní nespokojenosti, avšak nikdy i přes s tím spojené, například partnerské nezdary, nedosahují diagnostikovatelných jednotek, i když si to mnohdy oni sami, nebo jejich okolí ze svého laického pohledu myslí. Současná snížená psychická odolnost na jinak běžnou duševní zátěž (např. rozchody), popularisuje duševní nemoc paradoxně až do vyžadování pracovní neschopnosti! Obavy z budoucího vývoje jsou proto oprávněné.

V sebereflexi je člověk nejčastěji konfrontován s pocitem lítosti. S věkem se tento pocit stává intenzivnější součástí vzpomínek. Je to způsobeno zejména stále více navyšovaným vědomím o nezvratnosti uběhlých situací a rovněž tak přirozenou evidencí ztrát nejbližších. Konečně s postupujícím věkem přichází rovněž určitá izolovanost, způsobená změnami fyzických sil (omezení možností i vůle např. někam docházet, nebo mít stále stejné pracovní tempo). Všechny uvedené faktory vytváří podnětový prostor pro vzpomínkový materiál, jako výběr, stejně jako změnu v emočním nastavení a zpracování situací.

Kazuistika – žena 31 let (nástin problému).

Od sedmi let žije s matkou, bez otce. Babička a dědeček ze strany otce neměli o ni zájem. Rodiče matky se o vnučku naopak starají příkladně. Jediné, co jim vyčítá, tak to, že až doposud ji rozmazlují a předhazují újmu ze strany otce, který od rodiny odešel. Už se cítí dospěle a chce se od podobných projevů oprostít. Často se jí zdají sny o tom, že v nějaké situaci selže. V reálném životě doposud nenavázala trvalejší, vážný vztah. V poslední době má potřebu prohlížet si starší fotografie u nichž pláče. Potřeba této činnosti se stala součástí nyní několika měsíců nazpět. Omezila kontakty s přáteli a koupila si plyšovou hračku, která se nápadně podobá *té její z dětství*. Nyní řeší, co v životě dál - - buď navázat vztah, nebo změnit zaměstnání, začít studovat, změnit účes a styl oblékání, koupit dům...?! Během toho všeho se jí stále vybavují sny o tom, že selže a fakticky trvale řeší to, zda a pokud se k některé změně rozhodne, tak dosáhne-li tím ve skutečnosti potřebného klidu?

Mnohokrát jsem se zabýval otázkou, proč právě u žen v období mezi 30 – 40 věkem tak často dochází k rozvoji neurotických symptomů? Aniž bych si v této souvislosti vedl nějakou statistiku, nabyl jsem poznatku, že je to latentní nespokojenost s

dosaženým stupněm sebevývoje. Ženy totiž daleko častěji než muži, už v dětství dokáží projektovat svoji budoucnost s významnými praktickými rysy. Tato „konkrétnost“ se mnohdy s dosaženou realitou neshoduje. Vzhledem k přetrvávajícímu duchu „practicismu“ u žen je potom i onen pocit zklamání prožíván intenzivněji a strhává na sebe pozornost, mj. i ze strany vzpomínek z dětství. Ty mnohdy a často také slouží k tomu, aby se „omluvil“ ne jeden životní neúspěch a „vzpomínka“ na „jakousi“ událost byla přijata za způsobitele i všech příštích selhání.

Sebereflexe a z ní vycházející nespokojenost u zmíněné klientky je výsledkem porovnání dvou životních etap: dětství a dosaženého stupně v úrovni aktuálního bytí. Vytěšňovací proces se plně nezdařil. Lítost je násobená nadto latentní představou o tom, že další vývoj v jejím životě se bude ubírat stále takto neutěšeným způsobem. Původní „program“ zklamání se zveličil a obsadil celou její bytost. Svým způsobem, dětská představa o tom, že život je o nezdarech, se klientce naplňuje a stírá energii k rozhodnutí učinit zásadní změnu. Nebo ještě jinak, ať měla tato klientka seberealističtější představy o své budoucnosti, jejich nenaplnění souvisí výhradně s pocitem zklamání, který v ní přetrvává od doby, co jejich rodinu opustil otec a k ní bylo a je doposud přistupováno, co by k jedinci, který má právo na to, aby si touto epizodou své životní nezdary omlouval.

Kazuistika – žena 39 let (nástin problému).

Manžel už několik měsíců klientce formou psychického vydírání vyhrožuje, že se s ní rozvede. Situace k tomuto jeho jednání se vyhrotila po té, co klientka přišla o práci a on tak vycítil příležitost ji ponižovat. Neustále po klientce vyžaduje přepečlivost v domácích pracech, stejně jako ve všem, co se týče výchovy a péče, spojených s jejich dvěma dětmi (chlapec a dívka). Manžel sám, má rovněž obavy, že bude nucen se svým podnikáním, pro

platební neschopnost skončit. Jejich komunikace se naprosto zhroutila. Klientku neustále pronásledují myšlenky stran toho, zda se skutečně nenechat rozvést o vlastní vůli, nebo kvůli dětem ve vztahu setrvat a věřit, že se manželovo chování změní. Do celé situace však ještě vstupuje asi dva roky starý příběh, kdy manžel u klientky odhalil reálnou intimní nevěru. Tehdy její manžel přijal omluvu a slib věrnosti, aniž by vyjadřoval tzv: „něco za něco“. Klientka sama však věc komentovala tak, že její muž tuto avantýru ve skutečnosti nezpracoval a ztráta zaměstnání tak nepřímo otevřela staré rány, neboť v obou případech jí manžel vyčítá „neschopnost k odpovědnosti“.

Klientce je líto, že se nemůže vrátit do dětství, kdy jí bylo kolem pěti let. To jezdívali s rodiči často na Šumavu ke známým na chalupu a prožívali zcela nekonfliktní období. Manžela jí rodiče před svatbou vyčetli. Ke svatbě přistoupila mj. z toho důvodu, že se tímto aktem postavila rodičům a současně v té době „*nudnému životu, ze kterého ji nový partner vytrhával svým nekonformním myšlením i jednáním*“. Nyní, kdy už nápor událostí za poslední léta nezvládá, hledá vychodisko v opětovém „*navázání*“ na své bezkonfliktní dětství. To, co by se dalo nazvat infantilismem v souvislosti s klientčinou neurózou je předně její „*paralýsa*“, která jí nedovoluje dané problémy řešit bez toho, aby se ve vzpomínkách na své dětství současně neudržovala v umělém stavu sebelítosti, jenž jí v podstatě ukotvuje rovněž v pasivitě. Jako udržovací skeptické klišé, klientka často používala větu: „*Minulost nevrátíš, v přítomnosti, aby ses furt jenom omlouval a budoucnost je ti k ničemu, když ji nemáš jak ovlivnit!*“

To jsou tedy různé cesty sebereflexe neurotiků a na ně napojené vzpomínky z dětství, které mění obraz celé osobnosti do infantilních pozic. Tímto *infantilismem* chce být na mysli zejména to, že se jedná o potřebu *jeho latentní dynamiku* udržovat ve stavu sebelítosti, případně ji demonstrovat do okolí jako formu ná-

tlaku s citovým vydíráním. Rovněž z toho, co zde bylo výše uvedeno plyne, že infantilismus neurotiků byl až doposud spíše okrajovým tématem, což by náš příspěvek mohl změnit.

§5. INFANTILISMUS NEUROTIKŮ VE VZTAHU K JEJICH SEXUALITĚ

Téma sexuality je bezesporu součástí života lidí s neurózou stejně jako jedinců s neurocistními sklony. Když dáváme dohromady neurózu a sexualitu, pak to znamená, že oproti duševně zdravé populaci má sexualita těchto pacientů, zejména pro ně samotné výrazné znaky znepokojivosti, ať už v jakékoliv podobě. Kvalitu života tento problém znehodnocuje (a nebo i jen narušuje) zejména tím, že se téma intimity stává navýšenou potřebou myšlení, zabývání se jí, aniž by přitom i po „letech úsilí“ docházelo k nějakému zlepšení. Orgánově se tento problém týká nejčastěji nemožnosti dosáhnout uspokojení v rámci koitu nebo i onanie, psychicky je to potom vůbec problém navázání a rozvinutí partnerského intimního vztahu v dlouhodobé perspektívě. Vzpomínky na traumatické dětství, do dospělosti nezpracované oidipské a jiné komplexy, brzký sexuální život odstartovaný sváděním starších vrstevníků, aj. důvody podobného rázu, natrvalo poškozují možnost jinak zdravého rozvoje sexuality, přeskakují sexuální stupně vývoje a pronikají jako předčasná sexuální vědomost a zralost (zkušenost) do každodenního života a uvažování o něm. Setkávají se tak „*princip reality*“ s „*principem slasti*“ jejichž středem jsou „*Jáské pudy*“ (viz výše, §3.) Téma naplnění nebo popření libida se potom dá charakterizovat demonstrovánými změnami, zejména protipólových postojů (při vlastní patologii neurotiků – ambivalencemi): „*chci a současně odmítám*“. Z hlediska logiky je to setrvání v paradoxu zákona sporu: *Předmět nemůže zároveň mít a nemít tutéž vlastnost*. Tíseň o níž zde mluvíme však říká něco jiného: *Předmět zároveň má i nemá tutéž*

vlastnost. Ve vztazích neurotiků nejčastěji řešený okruh témat s psychopatologickými znaky.

Vztahem k dětství - ve vzpomínkách těchto klientů se nejčastěji nacházíme na hraně: 1. *pocitu ublíženosti* a 2. *pocitu potřeby navázat na uspokojení*, případně je splnit ze vzoru, který zůstal fixován nebo, který dříve nebyl vůbec přítomen a stal se pouhým obrazem vysněné představy.

Kazuistika – muž 28 let (nástin problému).

Do šesti let vyrůstal v úplné rodině. Po té se přestěhovali na venkov, kde si postavili dům. Jeho o tři roky starší sestra však více pobývala v téže vesnici s prarodiči. Klient se cítil tímto chováním sestry *zrazen*. Jejich pouto se ztenčilo. Nové kamarády si hledal jen velmi těžko. Ve škole prospíval průměrně. Spolužáci jej přijímali s rozpaky. Cítil se osamocený. Rodiče pracovali a tak se většinu volného času staral o sebe sám. Toulal se po okolí. V době puberty se u něj vyvinula nutkavá onanie, která trvá do současnosti. O vážném vztahu neuvažuje, neláká jej to. Nejživější vzpomínky mívá na jejich původní bydliště v době asi od tří do šesti let.

Kazuistika – žena 30 let (nástin problému).

Klientka vyrůstala jako jedináček. Rodina žila spokojeně. S matkou i otcem měla vždy dobré vztahy. Rodiče si rozuměli. Otec klientce věnoval příkladnou pozornost. Když jí bylo 11 let, otec zemřel na rakovinu plic. Od té doby se v jejím životě, jak sama říkávala, *všechno změnilo*. S matkou téměř nemluvily i když si ve všem vyhověly a chovaly se k sobě hezky. Všechny partnery, jak si uvědomovala, vždy „*otrávila*“ nekonečným povídáním o svém otci. Otevřeně přiznávala touhu najít partnera, který by vzor jejího otce splňoval. Tento její přístup jí byl však vždy vyčítán, neboť oním požadavkem vztahy neúměrně zatěžovala. V

reálném intimním životě doposud nikdy neprožila orgasmus. Uvědomuje si, že trpí v praktickém životě silnou nerozhodností.

Infantilismus spojený se sexualitou, dá se říci, podobně jako sny, jak popisoval rovněž Sigmund Freud, představují královskou cestu do nevědomí. Vzhledem k tomu, že se jedná o převládající impulsy s pudovým obsahem, je většina jejich výskytu v menší schopnosti vědomého zachycení a ovlivnění. Tyto pudové složky se týkají konkrétního vztahu k neurofysiologii a k první signální soustavě; jsou vázány k limbickému systému, hypothalamu, thalamu a mozkovému kmeni. Vlivem těchto center v CNS člověk zažívá příjemné pocity (eustres) spojené se sexualitou (dráždění, orgánová odpověď, vzrušení, vyvrcholení, uspokojení). Do vědomí se dostávají už jako hotové impulsy (informace). Lze je tedy vyhodnocovat až zpětně. Současně pocity spojené se sexualitou v momentu uvědomění, přináší motivy pro zájem nějak se chovat. Tím vzniká kontrast, spor, ambivalence. Pudová sexualita nutí k reprodukční aktivitě (koitus), kulturní sexualita pouze k aktivitám spojeným se zájmem dosáhnout pocitu slasti.

§6. SNY A VZPOMÍNKY Z DĚTSTVÍ

Snad nejpádnejším důkazem infantilismu, tedy sklonu vracet se ve vzpomínkách do dětských let a motivovat touto věkovou hranicí své chování, představuje u neurotiků oblast jejich snů. Doposud jsem se neseťkal s klientem příslušné diagnózy, který by ve svých snech neprojektoval obrazy z doby mezi třemi až šesti lety. Buďto se jedná o celé příběhy, nebo jejich fragmenty a to nejčastěji v těch intencích, které u neurotiků interpretoval už Sigmund Freud. Mění se s dobou pouze významy osobního charakteru. Podstata „řeči“ snu vcelku zůstává stejná. Konečně, který jiný psychický výkon, jenž má přímý vztah k nejstarším otiskům naší paměti, jakým jsou právě naše sny, by už měl mít

„právo“ vynášet na povrch k našemu vědomí takové obrazy i s „prachem“ založených konfliktů? Domnívám se, že existuje velká skupina neurotiků, kteří během dne na sobě pozorují pociťované psychické změny (rozlady), které si nedokáží vysvětlit jen proto, že jim vytěsňovací mechanismus znemožnil přístup k jejich snům. Jsou tedy přesvědčeni, že se jim nic nezdálo předešlou noc, ale nálady, kterými trpí na sebe strhávají pozornost významnými poukazy na vzpomínky z dětství, které již v lehké relaxaci a nebo hypnagogii sen, nebo řadu snů z předešlé noci, nebo i vzdálenější doby, odhalí.

Vytěsnění snu bývá nejčastěji způsobeno klasickým podnětovým impulsem a to, chránit snícího před nepříjemnými vzpomínkami, jestliže by měly negativně ovlivnit průběh spánku nebo dramatičtěji vstupovat do událostí příštího dne. Náladovost a fragmenty vzpomínek z dětství v bdělém stavu jsou přeci jen tou mírnější variantou zvědomování založených konfliktů. Jejich plné prosazení by jinak pro neurotika znamenalo vyvolání tak masívní směsi tísně, smutku, vzteku, úzkosti aj. psychických jevů, že by to klienta vedlo k nervovému kolapsu: křik, pláč, panické stavy (překotné jednání bez vztahu k místu a času), třes, nauzea, sucho v ústech a to vše, i když krátkodobě, také s přetrvávajícími pocity méněcennosti.

Kazuistika – žena 43 let (nástin problému).

Během svého vyprávění o osobních nezdarech spojených se vztahy, zaměstnáním a vleklých nemocech, přichází řada sdělení týkajících se snů klientky. První skupinu tvoří oneirické výtvořky, které zahrnují převážně události bezprostředně „z obsahu předešlých dní“. Vedle konkrétních situací se v těchto snech vyskytují postavy s nimiž má klientka také v reálném životě řady nevyjasněných, komunikačních sporů. Druhou řadu snů tvoří převážně abstrakta (barvy, zvuky, nekonkrétní prostředí a obrysy postav),

kteřá v klientce zanechávají spíše údiv, smích a pohrdání významem snu jako takovým. Tento její postoj chápu jako dodatek k vytěšňovacímu procesu.

U první skupiny snů se vcelku rychle klientka orientuje a sama uzavírá, že se jedná o sny, které odráží vždy jakousi aktuální situaci z předešlého dne. Freud takové sny nazýval jako vytvořené z „*recentních vzpomínek*“.

Výrazně důležitější se potom začala ukazovat druhá řada snů. Z praxe vím, že ta první řada snů byla pouze k té druhé „zastíracím manévrem“. Druhá řada snů totiž v sobě uchovávala konkrétní vzpomínky z dětství, které však měly, cestami obranných mechanismů, zůstat nezvědomeny. Barvy zahrnovaly nejstarší vzpomínky na její chronicky nemocnou matku, jejímuž utrpení bývala v dětství dlouhou dobu přítomná. Matka se mj. vyžívala v pestrobarevných látkách (ubrusy, závěsy, sukně). Zvuky po čase rozpoznávala jako hlasy výčitek, které mívala, když její matka zemřela (bylo jí pět a půl roku). Nekonkrétní postavy zahrnovaly jejího otce, který se po matčině skonání upil k smrti, a staršího bratra, jenž byl tou dobou ve vězení. Postupné zvědomování těchto okolností se neobešlo bez doporučení k profesionální psychologické intervenci a dočasného zalékování. Klientka za dobu čtyř a půl měsíce intenzivních konzultací, doznala významné změny ve vnitřním klidu. Sny i jejich intenzita se postupně upravily a přestaly být pro denní život obtěžující. Po pěti měsících klientka kvituje úlevu a lepší výhledy, tělesnou energii a téměř úplné vymizení potřeby zabývat se mezosobními problémy, které ještě do nedávna považovala za zvlášť vyjímečnou oblast své tísně.

Je však nutné doložit k této klientce a uvedené kazuistice, že se běžné neuróze přeci jen vymyká. A to z toho důvodu, že klientka se hlasu výčitek již nikdy nezbavila, i když stanovení diagnózy „schizofrenie“, dle odborníků nedosahuje. Toto osobní

schisma si klientka žije v tichosti ve svém nitru dál, aniž by to nějak tíživě ovlivňovalo její další aktivity. Pokud je mi známo (po dvou letech od našich konzultací), partnerství doposud s ní nenašla. Našla si však několik dobrých přátel. pro společný zájem horské turistiky a novou kamarádku.

§7. INFANTILISMUS NEUROTİKŮ A JEJICH MOTIVY CHOVÁNÍ V KAŽDODENNÍM ŽIVOTĚ

Na začátku této kapitoly bychom si měli upřesnit, co zde myslíme neuroticismem a kdo do našeho tématu spadá přednostně. Podle dnes stanovovaných kritérií diagnostickými manuály je klinicky zachytitelný (vykazatelný) neuroticismus u manifestovaných duševních poruch, jako: *fóbie, obsedantně-kompulsivní poruchy, úzkost a panické poruchy, reakce na těžký stres a poruchy přizpůsobení, disociativní (konversní) poruchy, trans a stavy posedlosti, somatoformní poruchy*, tedy tak, jak jsou popsány v *Mezinárodní klasifikaci nemocí (MKN-10)*, tzv. desátou revizí. Neuroticismem, či neurotikem však často máme na mysli jedince v našem okolí, jejichž chování vykazuje známky demonstrováných nálad a projevů, které vyvolávají nesoulad až kontroverse, nebo v jejich subjektivně intimním prožívání doznávají takovou míru nespokojenosti, která na dlouhá období vyplňují jejich emoční, prožitkové, verbální i meziosobní schéma existence, jež výsledkem nejčastěji bývá celková, např. kariérní stagnace.

Kromě toho, porovnáme klasický psychoanalytický přístup k interpretaci emoční zátěže s posledními neuro-psychologickými výzkumy, které zveřejnila italská, milánská škola, soustředěná kolem vydavatelského centra *Raffaella Cortini a edice Psicoanalisi e Ricerca (Psychoanalytické výhledy)*.

Je třeba vycházet z toho, že neurotikem se člověk stává teprve tehdy, až se obraz jeho osobnosti v jakémkoliv momentu bytí vykazuje neschopností prožívat danou přítomnost jí odpovídající-

cím způsobem. Neurotik vytrvale veškeré okolnosti provazuje asociačně dynamickými postoji a v podstatě znovu a znovu hledá nejrůznější ujištění o přehlednosti přítomných i budoucích situací. Tuto zátěž přenáší na své okolí, které má tvořit odpovědného prostředníka za výsledky rozhodnutí, k nimž neurotik dospívá. Konečně *resilience* a kompenzace nejrůznějšími stupni *prokrastinace* jsou dnes jedněmi z nejčastějších projevů neuroticismu. Specifikum, které má odtud vztah k infantilismu se tedy týká vždy nějaké části osobního vývoje neuroticismu a není nijak dáno, zda to bude v nástupu tohoto duševního stavu, jeho průběhu, v závěru léčby (terapie), nebo v obdobích tzv. remise.

Milánská škola definuje vývoj emocí a s tím spojené psychické stavy jako evoluční proces, respektující plně Darwinovy přístupy, uváděné v jeho studii: *The Expression of the Emotions in Man and Animals*, 1872; české vydání 1964 a další. V této souvislosti dává do jedné řady P. Ekmana, J. Bowlbyho a J.D. Lichtenberga. Z vlastních řad jsou to potom: Giovanni Liotti, Giovanni Fassone a Fabio Monticelli – autoři inspirativní studie: *L'evoluzione delle emozioni e dei sistemi motivazionali (Teoria, Ricerca, Clinica)*, Milano 2017. Tito autoři se hlásí k Bowlbyho psychoanalytickému rozšíření interpretace emocí v souvislosti také s jejich patologickým založením v rámci témat: *vazba, ztráta, separace a úzkost*. Jejich projevy lze klinicky i každodenně pozorovat jak u živočichů různého druhu, zejména potom u savců, tak samozřejmě u člověka. Shoda mezi výše uvedenými odborníky panuje v tom, že emoce jsou vyjádřením vnímané situace, reflektující vlastní existenci a její poměr k realitě. Rozdíl mezi živočichem a člověkem jest dále v tom, že živočich „pouze“ prožívá, kdežto člověk své prožitky nadto vyhodnocuje, kromě toho, že mu tyto emoce upřesňují, nebo ještě jinak – centrují jeho vlastní „Já“ do konkrétního zaujímání postojů. To je ostatně potom i důvod, pro který filosofové od doby vystoupení Immanue-

la Kanta (1724 až 1804) ve své noetice chtěli podtrhnout, že člověk svým vnímáním (poznáváním) realitu ve skutečnosti *neodráží*, ale *vytváří*. Nověji potom tzv. *neokantovci*, zejména *Ernst Cassirer* (1874 – 1945). Nyní je otázkou, jak výše uvedené informace souvisí s tématem nadpisu tohoto paragrafu. Pokusíme se proto v dalším ukázat na to, jak se chování neurotiků odráží v jejich verbálně emočním hodnocení situací a z toho plynoucí sebereflexi.

A. Infantilní projevy neurotiků.

Jestliže budeme vycházet z toho, že infantilismus je nechtěný a tudíž i nevědomý návrat do dětství, je jasné, že v případě jeho aktuálního prosazování působí přinejmenším nápadně „*nedospěle*“, tedy *neadekvátně*. Co to znamená? Neurotik mění názory, postoje, vynucuje si, uráží se, vzteká, neúměrně přesvědčuje, trpí nejrůznějšími stavy méněcennosti, nebo naopak dává na jevo přehnané sebevědomí, kritizuje a sám kritiku jen obtížně přijímá, vždy má po ruce odpovědi a mnohé jiné znaky v individuální variantě projevů. Výčet by mohl pokračovat ještě přehledem o tom k jakým aspektům dráždivosti lze neurotika vyprovokovat – např. za volantem, před větší skupinou lidí, atp. Je to již několikáté shrnutí neurotických znaků, které v této knížce děláme a patrně lze vytušit, že mu ještě zdaleka nemusí být konec. Také by někdo mohl namítnout, že jsou v předešlých bodech vyjmenovány pouze znaky běžné jinak u nedagnostikovatelné *nervosity*, popřípadě naopak, že jsou to znaky zavádějící, protože v podobném nastavení se projevují i pacienti s *poruchami osobnosti*. Budeme-li se však držet toho faktu, a sice, že nemalý počet lidí trpí onou směsí dráždivosti a významně to devastuje kvalitu života jedince na všech úrovních jeho bytí (nemluvě o *psychické infekci*, která se tímto chováním rozšiřuje do jeho okolí), je bez jakékoliv diskuse zřejmé, že neuroticismus oprávněně svým názvem

přesahuje pouze uznávaná diagnostická kritéria a zasahuje do širších společenských souvislostí života lidí. V náznacích, tito „*prostí neurotici*“ ovšem mají celou škálu výrazových prostředků, které pro stanovení diagnózy uvádí MKN-10. Projevuje se to zvláště ve verbálním odrazu jejich subjektivně prožívaných stavů: **1.** fobie (*Tou ulicí nechodím, nedělá mi to místo dobře*); **2.** obsedantně-kompulsivní porucha (*Prostě si nemůžu pomoci, ale jednou denně se na tu fotografii podívat musím*); **3.** úzkost a panicke poruchy (*Někdy mívám pocit, jako bych se měl před něčím zavřít, utéct, nebo tak něco*); **4.** reakce na prudký stres a poruchy přizpůsobení (*Mě se něco takového stát, tak už bych nechtěla žít*); **5.** disociativní /konverzní/ porucha (*Stejně si myslím, že kdyby mě doktoři pořádně prohlédli, tak už bych z nemocnice nevyšel*); **6.** trans a stavy posedlosti (*Někdy se mi chce křičet, nebo jen tak všeho nechat a něco roztrhat nebo rozbít, z toho být úplně bez aktivity a jen tak se dívat kolem sebe*); **7.** somatoformní porucha (*Pořád abych se hlídala, člověk nikdy neví odkud jaká nemoc přijde – třeba zrovna včera jase měla pocit, že každou chvíli musí u mě propuknout těžká migréna...*).

Většina lidí, majících sklon k neuroticismu podobnou směs verbálních klišé tzv. *točí stále dokola*, jakoby se nacházeli ve stavu „*před-výběru*“, kterou diagnostickou položku si později vyberou, jestliže by se jejich životní situace a duševní stav natolik zhoršili, že už by z psychické újmy, některého druhu, nebylo úniku. Jejich infantilismus je skryt za tímto hysterismem.

B. Vazba a ztráta.

Už víckrát na několika místech i v jiných příspěvcích byla zdůrazněna možnost použití zjednodušující formule, pro vývojovou psychologii, která respektuje psychoanalytické hledisko a sice, že vývoj člověka směřuje od pudové závislosti k inteligenci. Zejména Bowlbyho stanovisko k psychoanalytickému pojetí

„vazby a ztráty“ doznává dnes vážného přijetí odbornou veřejností, stejně jako diagnostické přístupy *Nancy McWilliamsové*, popřípadě i studie *O.F. Kernberga*. Dovolím si držet se v návaznosti na tyto autory vlastních pozorování, neboť pro zde sledované téma tak bude dodržena výhoda bezprostřednosti.

V rámci přidruženého pracoviště *Filosofického semináře, katedry teorie*, zaměřeného na „vztahovou terapii rodičů s dětmi“ mohu sledovat hned dvojí poměr tématu: *vazbu a ztrátu*, popřípadě *separační problematiky*, spojené s již rozvinutým neuroticismem u dospělých (rodičů) nebo u dětí v raném stádiu a jejich zakládání. To, že člověk od dětství usiluje o přízeň rodičů, nebo jiného dospělého, popřípadě v době nástupu sociálně-kulturních vztahů a vazeb, tedy s příchodem puberty, významně tento zájem soustředí na jedince stejné věkové skupiny, není na tomto místě třeba zvláště zdůrazňovat. Jednoduchá rovina hodnocení této lidské (a dodejme, že nejen lidské) potřeby vychází z faktu, že, řečeno slovy Aristotelovými: „Člověk je tvor přirozeně společenský“ a proto, jako takový, podstatný díl své vlastní spokojenosti nabývá zejména v akceptujících, jinými slovy – *fungujících* – vztazích.

Moderní psychologie spojuje: *emoce – kognici – motivaci*. Podle italských autorů *milánské školy* a jejich výše jmenované studie, lze psychické pohnutky definovat na základě aktivit, behaviorálních projevů, jimiž se manifestují např. na: *cyklické, fásičné, tonické* (viz p. 13), nebo na *motivující k agresivitě, pozornosti, predátorství, sexualitě*, atd. (tamtéž, p. 14, etc.). Mít terapeutickou pohotovost k aktuálnímu vysledování, která emoční skladba právě ovládá klientovo chování, dá se říci, představuje jedno vůbec ze základních „umění“ v pracovní výbavě konzultanta (terapeuta) jako nástroje a jeho použití v rámci záměru, který lze účinně využít v prospěch klienta (pacienta). Pokud dochází občas k terapeutickým chybám, je to právě z důvodu neporo-

zumění emočně motivovanému zákulisí projevovaného chování klienta (pacienta).

Vraťme se nyní k nadpisu tohoto paragrafu. Vazba je emoční a existenciální potřeba, ztráta její negace, zábrana nebo absence možnosti pokračovat v jejím rozvíjení, utvrzování, přetržením. Stejně jako v jiných souvislostech lidského bytí, tak i zde má člověk šanci to, čeho se mu nedostává tzv. *sublimovat*, tj. nahrazovat „výtvoř“, jimiž původní vazby dosahuje kompromisem. Je to nejčastěji reálná, personální vazba, nebo nějaká další, souběžná varianta, která ji zastupuje.

Kazuistika – matka (34 let) a její syn (6 let).

Při jedné řadě konzultací v rámci vztahové terapie rodičů s dětmi, poznávám sportovně vyhlížející ženu a jejího syna. Oba se chovají „nápadně přirozeně“ s „nenuceností“ na hranici přehnaného přehrávání gest, řeči a reakcí na prostředí pracovní i moji osobu. Chlapec viditelně odzrcadloval mimiku i pantomimické chování své matky. Ji samotnou evidentně toto chování syna znervózňovalo a vedlo k trpělivému napomínání. Jejich „rodinný příběh“ se týkal následujícího problému: otec krátce po oznámení, že je klientka v jiném stavu, vztah zrušil. Klientka tuto skutečnost od počátku jejich nedlouhého soužití předpokládala a tudíž nebyla vývojem situace nijak traumatizována. Na dotaz, zda její počínání nebylo již od momentu seznámení latentním záměrem, odpověděla v celku vyhybavě, pokrčením ramen.

Chlapec se narodil zdravý a od té doby neměla žádný vztah. Věnuje se amatérsky běhu, kalanetice, józe, a rozvoji tzv. „zdravého životního stylu“. Stejný přístup a životní filosofii uplatňuje rovněž ve výchově ke svému synovi. Až do této chvíle se vše jeví bezkonfliktní. Zadání, které přišlo hned na začátku – *chtěla bych se nějak postarat o to, aby syn nebyl na mě tolik závislý* – se nyní ještě neukazovalo jako zvlášť naléhavé.

Následuje přesmyk k řadě vzpomínek na vlastní dětství. Převažují obrazy v nichž si verbálně vizualizuje svého otce - sportovně založeného, racionálního, inteligentního, oblíbeného u žen, pracovitého a v podstatě nikdy si na nic nestěžujícího, *i když jistě by své důvody, pro to občas i míval*. Žárčila zpočátku silně na novou partnerku, s níž se do dvou let po rozvodu oženil, ale když viděla, jak je šťastný, tak mu vše odpustila. Matka se pro tento stav příliš netrápila. Našla si do roku od jejich odloučení nového partnera, kterého klientka přijala jen vlažně. Tento její postoj trvá do současnosti.

Přístup k synovi, jak sama říká, je následující: *Vím, že všechno, čím v životě jsem, mám po svém otci a díky němu. Nevidím žádný důvod, proč bych syna měla v čemkoliv z toho ochuzovat. Vidím na něm, že mu to evidentně prospívá, v poměru k vrstevníkům je mnohem dál a je také evidentně v daleko lepší kondici a pohodě, než děcka od něj ze školy. Jen se domnívám, že už by to pomalu chtělo začít pracovat na jeho samostatnosti, protože někdy mám vážně pocit, že on je vedle mě doma jako moje kopie*.

Dál klientka popisuje způsoby, jimiž se to projevuje, což je nekonečná řada situací detailně vyprofilovaných do nejmenších maličkostí.

Klientka tedy zjevně, i když pro sebe v nevědomém nastavení, plně přebírá osobu vlastního otce. Syn bez jiné zkušenosti tuto dvojí roli, kterou matka „hraje“, podvědomě rozeznává. Fixace na matku je tak značně zesílená, neboť to, co chlapec ve smyslu „obdivu“ a potlačené nenávisti v rámci *oidipských komplexů* nemůže vůči reálnému otci zpracovávat, věnuje matce; „vybral si“ vcelku přirozeně onu milostivější variantu obdivu, neboť v případě nenávisti by následovala hrozba ztráty matčiny náklonnosti.

Obtíže synova osamostatňování jsou zde tedy založené na zvýšené úrovni separační úzkosti, konfrontované s latentně ne-

vědomou úzkostí anticipační. Jako variantu přístupu jsme zvolili biblioterapii dětských příběhů s romanticky literárními příběhy hrdinských typů v souvislosti s ukládáním drobných pracovních úkolů matkou v domácnosti, společně se zápisem do dalších krožků a absolvováním skupinových víkendových pobytů v přírodě, stejně jako letních, prázdninových táborů. Matka mezi tím pracovala na sebereflexi a vhodnější komunikaci, která by synovi více otevírala prostor k informacím a nikoliv jen subjektivní názorové hodnocení, nepřekračující úroveň osobních zájmů, přidržujících se otcova vzoru.

§8. EXISTENCIÁLNĚ - FILOSOFICKÉ UCHOPENÍ INFANTILISMU

Postupné seberozvíjení na podkladech zkušenosti, vede člověka k poznání, že „momentální stav“ jeho bytí není definitivní. Toto vědomí jej ujišťuje o tom, že přítomnost je horizontem pro časovost, která je zanesena ve všem, co se uskuteční, tedy v tom, co teprve nastane. *Člověk tedy žije svou vlastní budoucností, žije nadějí.* Návratem k minulosti se v infantilismu sice ztrácí přítomné povinnosti obstat v naléhavostech potřeb, neboť dává sluchu tomu, co již bylo a může se stát maximálně vzorem, avšak nikoliv realitou nevývratného „nyní“; přesto se v infantilismu obraz minulosti má tendenci zpřítomňovat, neboť *je nesen aktuální pocitovou složkou, emocemi, které samy o sobě přesvědčují, že to, co z dětství dobíhá k přítomnosti, je přítomností samou.*

Člověk sebereflexí provádí autonomní existenciální analytiku. Bez ní by se ocital ve vzduchoprázdnu. Touto analytikou bytí dosahuje k horizontu aktuálního stavu o tom, co je jsoucí, kdo je on sám, jaké jsou možné výhledy k budoucímu. Autonomní existenciální analytika podržuje člověka na místě „přítomného“. Dává jistotu o tom, že to, co jest, má své opodstatnění, smysluplnost výskytu, se svojí vlastní strukturou. I onu chce člověk pře-

konat, neboť tímto překonáním mění sebe, dosahuje k ideji, představě, nebo dokonce k sebeuskutečňování. Takový postoj však vyžaduje praktického ducha, zbaveného melancholie nad vším, co se stalo a nejde již změnit. Přesto však onen duch, zbavený melancholie svou minulost přijímá v osobní empirii, jako zdroj posílení, ale nikoliv jako zdroj pro východisko. Východiskem pro budoucí se může stát pouze to, co je vědomé jako odhodlání z bodu přítomnosti. Je-li to však melancholie infantilismu, která se chce stát východiskem i odhodláním, jedná se o pouhé upadání do minulosti, která se marně vydává za budoucnost. Takové sebeuskutečnění je potom krokem zpět, i když se v počátku, jen emocí a nikoliv svým pragmatismem, jeví jako naléhavost se zdáním logicky utříděných důvodů, jež se mají tendenci stát kritériem obecné platnosti. ***Infantilismus je emoce – bytí je stav.*** Tím stojí proti sobě protiklady, jež se přitahují. Emoce se má k bytí jako touha uskutečnění bez předmětu, bytí se má k emoci jako pouhé prodlévání k tomu, co si vynucuje pozornost. ***Z bytí nelze vyčíst emoci a z emoce nelze vyčíst bytí.*** Neboť *bytí* emoci popírá stejně jako *emoce* popírá bytí. Každé stojí v jiném existenciálním poli. Bytí v poli *přítučnosti věcí, světovosti, nastlého, časovosti, jsoucího o sobě*, atd.; emoce v poli *prožitku, představě, odhodlanosti, touze, vzteku, úzkosti, strachu*, atp. Obojí si tedy k sobě hledá cestu kompromisem, neboť obojí zde *jest* a musí se učit *spolu-existovat*. Skutečné *pragma* nastvá tam, kde si bytí a emoce, například ty, které pochází z infantilismu, k sobě onu cestu najdou a vzájemným pochopením zúročí pouze jediné – *zkušenost*. Tato *empirie* *dodá potom bytí rozměr a emocím zdrženlivost*.

1. Rozvrhování a „skica“ existenciálního rozměru bytí a do něj vkládaných emocí.

Filosofie, jak bylo již mnohokrát opakováno (Hegel, Heidegger) je *pojmové rozvrhování světa*. V emoci s *přívratem* k minulosti

(infantilismem), se toto *rozvrhování* odehrává více méně způsobem jeho *zhroucení*. V infantilismu se děje prakticky totéž, co s bytím a nicotou. Stávají se reálným vnímáním bezvýchodiskovosti. Nejsou již pojmovým, ale jen tušeným rozvrhováním světa, jenž už vlastně ani žádným světem není, neboť se zhroutil do sebe a sebe vydává jako svět, což je nemožné, neboť světem bytí a jeho rozvrhem v pojmech může být pouze to, co má sebe samo objektivně před sebou a nikoliv v sobě. Touto neurčitostí se vyčerpává všechno, co se ještě nějak, matně jevílo jisté svým bytím. Do sebe zavínutý svět je bez východiska. Aby se povznesl nad tuto ztrátu, musí se znovu pokoušet o vytvoření obrazu. Ten však již není realitou, ale její pouhou „*skicou*“, náznakem, kulisou, obrysem. Takto vytvořený rozvrh se holedbá tím, co ze subjektu povstalo jako bytí sebe sama a má tendenci se klást jako objekt. Vynakládáním úsilí na to, aby se takto vytvořený „obraz“ uhájil před skutečností samou, vyžaduje mnohé úsilí, jež se ne vždy setká s pochopením. Je skutečnými objekty zatlačováno zpět. Tím je podpírána umíněnost, dětinskost, prosadit se - stůj, co stůj.

2. Struktura bytí a struktura emocí.

Tím, že je reálné bytí strukturováno a vyvolává zdání nejednoty, dává to emocím šanci, aby se projevovaly jako nesourodý odraz každého okamžiku. Teprve myšlením se emoce *uklidňují*, když je realita uchopvána ve smyslu stejnorodosti. Duševně zdráv, či duševně nemocen je člověk, vždy jen podle toho, jak myslí. Rozpadem jsoucna na nekonečnou řadu bytostných určení nelze jinak než dosáhnout rozpadu myšlení. Jsoucno jest a jest pouze *jedno*. To, co se jeví být v nekonečném rozměru jsoucnem s nekonečnou řadou určení, *je státe totéž jsoucno*. Přívratem k minulosti (např. infantilismem) je reálnému jsoucnu, mj., odejmuta jeho struktura zdánlivé nekonečnosti. Tento strach z nekonečna

nejednou člověk uchopil zájmem po tom, shrnout jej do *jednoty*, která by se stala jistotou a předpokladem *nic nedělání*. Nikoliv však jsoucno samo. To je o sobě silnější, než cokoliv, co se člověku zdá k překonání. Je zapotřebí trpět svět v jeho nepřekonatelnosti, aby se člověk mohl vyvíjet – osobně, historicky, technologicky. *K tomu jsou zapotřebí emoce*. Jimi člověk dosahuje k explikaci – výstavbě světa opisem, neboť v něm je síla jeho možnosti, *ztotožnit svůj emoční stav s bytím, které je samo o sobě pouhým výskytem a nic víc*. Tedy toto trpělivé přemáhání bytí skromným hledáním slov, sdělností, která je zbavená jakékoliv povýšenosti, nebo také komplexu méněcennosti, navozuje onu skutečnou emoci radosti z pocitu dosaženého poznání, kam lze potom zařadit i poznání sebe sama. Patologickým přívratem do vlastní minulosti ovšem všechny tyto šance mizí. Přebývání jen v takové pozici nenechává promlouvat přítomnost, ale duchy starých časů, o nichž se má člověk domnívat, že jsou přítomností samou, nebo dokonce nad ní. ***Minulost je dobrá jako připomínka, ovšem nelze ji žít, jakoby znovu***. Proto jsou bytí a emoce tak vzdálené a je jím zapotřebí se k sobě přibližovat cestou namáhavé práce na sobě samých.

3. Bytí, emoce, přívrat k osobní minulosti a „meipso“.

Člověk je své vlastní bytí. K tomuto poznání dospěl již sv. Augustin (*Confessiones*, kn. 10, kap. 16). Ve svém vlastním určení: („meipso“) získává člověk prvotní zájem o to, vyjít ze sebe sama k vnějšku. K tomu však potřebuje motivaci, zájem, *emoci chtění*. Takto se dokonce člověk stává vědoucím o své vlastní jinakosti, výlučnosti ve světě, kterému vládne struktura a zdánlivost jednoty. „Meipso“ však není omluva k tomu, aby se člověk zahrabal do komnat své duše a už nikdy z nich nevyšel ven. Naopak, „meipso“ (*jsem své vlastní Já, jsem své vlastní bytí*) mi má dát impuls právě k tomu, že mohu svobodně vycházet ze sebe sama,

že jsem svým vlastním pánem, oprávněně požadujícím své sebevědomí i když v pokoře před vším, co mne převyšuje, ale nikoliv zatracen pro svoji oddělenost od nejvyššího bytí, ale povolán k tomuto spolubytí. „*Meipso*“ je pouze jinou variantou od „*gnose se auton*“, *poznej sebe sama* (ztracený nadpis na hlavní bráně v delfské věštírně). Existenciálně uchopeno, jsou to pojmy, věty, které nás mají varovat před tím, z **čeho nemít strach**: *Být sebou samými, poznávat sebe sama*. Nejsou to však *úchopy*, které nás mají vyzvedávat, až na sám okraj pýchy. Právě obráceně, mají nás prosvětlovat duchem skromnosti, trpělivosti, nikdy nekončící sebereflexí, se základní výzvou: *jak naložit s poznáním sebe sama, jak naložit s vědomím o svém vlastním Já?* Filosofie existence odpovídá jednoznačně: *výcházet ze sebe ven, k objektům, k jsoucnu jako takovému, k aktivitě, pracovitosti, smělosti podávání rukou a pomoci, k druhému člověku*. „*Meipso*“ je nikoliv jen pojem, nebo nějaká teorie, „*meipso*“ je nástroj k uchopení a provedení konkrétního činu – *ve jménu dobra a laskavosti*. Zbývá-li přes všechno toto seberoztvíjené *pragma* ještě nějaká emoce, potom je to emoce nejušlechtilejší: **lítost**, že jsem nevykonat více, u vědomí, že jsem vykonat mohl.

4. Emocionální přízpůsobivost infantilismu z λογος a νοειν.

Vzhledem k předešlému se nyní budeme nacházet v paradoxu a počátečním nepochopení. Určitá část infantilismu je našemu duševnímu světu prospěšná a žádoucí. Vzpomínkami na vlastní dětství člověk nejednou, ve stavu plného psychického zdraví, odolává nebezpečí selhání z přetížení. Vzpomínka z dětství takto neutralisuje přítomné nároky povinností, zpravidla přístupem k pozitivním informacím. Z psychologického hlediska se toto děje nejčastěji spontánně, volnou asociací, aniž by v daném momentu z takto navozovaného stavu byl vytvářen motiv rozvíjející hlubší emocionální tíseň nebo impuls k nepředloženému behaviorální-

mu projevu. Tímto druhem infantilismu se člověk adaptuje na dané, zátěžové okolnosti, situace. Může se to projevit např. ve hře, kterou dospělý člověk ochotně podstupuje se svými dětmi v plné zaujatosti k jejímu obsahu, přijetím své „*dětské role*“ v ní.

Člověk je angažován v *λογος*. *Slovem* a vynášením svého vnitřního obsahu, zaopatřováním „vysvětlivek“, hledáním „výrazu“. Toto „hledání“ jest subjektivně intimní zájem o porozumění vlastnímu *bytí*. Vztahem k němu se takto člověk může mít pouze za předpokladu *jeho evidence*, co by „*mé zkušenosti se světem mého okolí a se sebou samým*“. Tento zájem vychází z bezprostřední „*starosti*“ o *bytí* a moji existenci. Ve vlastním nitru je tato zkušenost - *νοειν* - pouhou statikou. Teprve v *λογος* (rozumném vynášení) se *νοειν* ověřuje sebeobjektivací. V řeči (*λογος*) je mnohdy uplatněno sebepoznání a sebeuchopování, jimž předchází sebereflexe; *je zde* nacházen ten „správný“, uklidňující moment z „vytěžení“ pravdivého určení o sobě samém. Jest to psychofysické shrnutí minulého a přítomného, které si nic nepředstírá a těší se ze svého odhalení v *αληθεια*, tedy v odkrytosti původního, které však touto pravdou netrpí, ale má ji za svůj klad.

§9. ZÁVĚREČNÉ POZNÁMKY

Pokud jsme čtenářským okem dospěli až k těmto řádkům, je zapotřebí přiznat, že právě prošlý spis je fragmentárním nadhozením tématu, který by si zasluhoval širšího rozvedení. Tento požadavek autor vnímá jako naléhavý a budoucně vycházející z pera profesionálů, a jejich klinicky – terapeutického zaměření. I když se, zejména v počátku našeho popisu nadhozených problematik ukazovalo nebezpečí, že budou opakovány tradiční psychoanalytické náhledy, tak postupně s jejich aktuálními modifikacemi a filosofickým vyústěním, bylo možné poukázat na mnohem širší souvislosti a tím i oprávněnou pozornost, kterou si

předložený úhel pohledu, pozitivně, vynucuje. Zmíněná *milánská škola* je toho rovněž zřejmým dokladem.

Pakliže se současný život ubírá natolik dynamickými směry, že rozmělnuje původní psychodiagnostiku do nepřehledného počtu *pod-variant*, nezbyvá než tomuto vývoji věnovat vážnou pozornost. Nebezpečí však plyne z toho, že už nezbyde místo pro nic jiného a vše bude „psychologisováno“. Tohoto, by se budoucnost měla vyvarovat! Otázkou potom však zůstává, kde se ukrývá normálnost, proč se nám více a více schovává, či utíká na ostrůvky vyjimečnosti a vzácnosti? Toto je vpravdě živná půda pro psychologické kšeftaření. Učinit se „výjimečným“ vykalkulovanou manipulací tam, kde nejde o pomoc (ač se za ni vydává) s dlouhodobým výhledem na skutečné zlepšení individuální kvality života a ozdravnou půdou, či základem, ale jen o kvantitativní vyvolání údivu k „potřebnosti“, který ve výsledku nese jen a pouze, manipulovaný finanční zisk.

Pojem „infantilismus“ je nadužíván. Dokonce někomu slouží jako nadávka. Ať jakkoli, strádání mnohých lidí v dnešní době, zaměřuje jejich pohled zpět, do dětství, neboť, měli-li to štěstí, je to jediná jistota v dnešním moři emocí, mělkosti, falše a předstírání. Šťasný je ten člověk, který se má ve svých vzpomínkách bezpečně kam vracet. Požadavek, abychom občas byli dětmi a měli k tomu ochotu není nijak přehnaný. Je pouze vhodné jej nepřijímat s propadem do zapomnění na aktuální dospělost. Dětství nelze totiž nahradit, ani když si na něj hrajeme.

*Infantilismus je vnucená role,
kterou pacient ztrácí dosah k aktuální dospělosti
a potřebám obstat nárokům přítomného.*

© Adamec Jiří

**DĚTSTVÍ A JEHO
ZNOVUPROŽÍVÁNÍ V PRŮBĚHU
DUŠEVNÍ NEMOCI
(INFANTILISMUS NEUROTİKŮ)**

Adamec Jiří - Filosofický seminář - Katedra teorie
Neprodejný výtisk.
2017
A6, 100 výtisků